

EEN PRECAIRE, MAAR PRECIEZE BALANS

Toneelregisseur Paul Knieriem

Per 1 januari 2019 wordt regisseur Paul Knieriem (1981) artistiek leider van de Toneelmakerij, het toonaangevende jeugdtheatergezelschap uit Amsterdam, tien jaar geleden ontstaan uit een fusie tussen Huis aan de Amstel en Theatergroep Wederzijds. Het gezelschap brengt voorstellingen in theaters, maar ook op scholen en op locatie. “De Toneelmakerij”, luidt het missionstatement van het gezelschap, “maakt voorstellingen dicht op de huid van de tijd, over een wereld die meerstemmig is en voor velerlei uitleg vatbaar.” En: “Het theater van de Toneelmakerij creëert een vrij gebied waar, indien nodig, met humor getwijfeld kan worden en waar iedereen – rijk, arm, hoog opgeleid, laag opgeleid, van Nederlandse bodem of met een cultureel diverse afkomst – zichzelf kan herkennen.”

Aan Knieriems arbeidzame bestaan als freelancer en met name aan zijn hechte verbondenheid met de Haarlemse Toneelschuur Producties komt daarmee een eind. Eind 2018 pakt hij in Haarlem nog eenmaal uit met *Kras*, de tekst die Judith Herzberg – inmiddels gelauwerd met de Prijs der Nederlandse Letteren – precies dertig jaar geleden schreef als ensemblestuk voor Maatschappij Discordia.

In *Kras* werkt Knieriem – niet voor het eerst – samen met Marlies Heuer, de onstuitbare actrice die wegens een verwoestende ziekte lange tijd niet op de podia te zien was, maar die sinds het vorige seizoen in de voorstelling *Uit de tijd vallen* bij Theater Zeelandia gelukkig weer *acte de présence* gaf en andermaal liet zien hoe weergaloos ze het wezen van een personage naar zich toe kan trekken en een complete voorstelling naar een hoger plan kan tillen.¹

Een eerdere, veelgeprezen regie van Knieriem met Heuer in de hoofdrol was *Am Ziel* van Thomas Bernhard, eveneens bij Toneelschuur Producties: in 2012 ontving Heuer voor haar vertolking van de weduwe in die voorstelling de Theo d’Or, de prijs voor de beste dragende vrouwelijke rol. Een eerdere samenwerking tussen Heuer en Knieriem betrof *Szyborska!* (2009-2010), een muzikaal programma waarin de poëzie van de Poolse dichteres

Paul Knieriem, © Steef Fleur / Toneelschuur Producties

Wisława Szymborska door Heuer en haar acterende evenknie Ria Eimers werd gepresenteerd op de ingetogen, maar bij vlagen dynamische wijze die bij het oeuvre van de dichteres past.

Het waren Knieriem-voorstellingen om in je hart te sluiten, mede dankzij het feit dat de regisseur na het aanvankelijk grillige verloop van zijn carrière de vorm gevonden had die past bij wie hij is en wat hij wil uitdragen. Het is moeilijk precies de vinger te leggen op het kenmerkende karakter van zijn regies, maar een fijnzinnige stileren in de vormgeving en een zekere bedachtzaamheid in het acteerwerk vormen daarvan de betekenisvolle elementen. Inhoud en vorm vloeien samen in een preciaire, maar precieze balans.

Een mooi, recent voorbeeld is *De huisbewaarder* (2017-2018), een Knieriem-regie bij Toneelschuur Producties, waarin de aandacht veel meer uitgaat naar de stille zielenroerselen van de paria’s die het drama van Harold Pinter bevolken dan naar het

Scènebeeld uit *Troje Trilogie*, © Sanne Peper / Toneelschuur Producties

dreigende onheil dat ze in hun omgeving teweegbrengen. De hoofdrol is weggelegd voor René van 't Hof, net als Heuer geworteld in de wereld van de mime, en typisch zo'n acteur die met een dergelijke aanpak uitstekend uit de voeten kan.

Al eerder werkte Knieriem succesvol met hem samen in de gedenkwaardige, door Magne van den Berg geschreven voorstelling *Met mijn vader in bed (wegens omstandigheden)* (2013-2014). Van 't Hof (1956) draait inmiddels vele jaren mee in de theaterwereld en hij is en blijft de ongekroonde koning van het onnadrukkelijke acteren, van een tekstzegging, een mimiek en een fysieke beheersing waaraan elke pronkzucht vreemd is. Zowel in Knieriems *Huisbewaarder* als in *Met mijn vader in bed* komen die kwaliteiten volledig tot hun recht, en dat alleen al maakte ook deze voorstellingen tot gedenkwaardige belevenissen.

Ook met een grotere cast en in minder kleinschalige producties heeft Knieriem zijn talent

inmiddels bewezen. Hoewel het hernemen van een memorabele voorstelling uit het verleden altijd het risico met zich meebrengt van een nadelige vergelijking, kreeg de regie van Koos Terpstra's *Troje Trilogie* in het seizoen 2016-2017 bij Toneelschuur Producties een buitengewoon goede ontvangst. Vooral bij een dergelijke, grote productie valt op hoe zorgvuldig Knieriem zijn voorstellingen monteert. Ook de *Troje Trilogie* maakt een perfect uitgebalanceerde indruk, met hecht ensemblespel, een eenvoudige maar doeltreffende vormgeving en een regie die nergens aanmatigend is, maar tot in de details buitengewoon helder en "verstaanbaar".

Transparantie boven pretentie: dat is waar met name jongeren in het theater behoefte aan hebben. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Knieriem vanaf nu zijn aandacht grotendeels op het jeugdtheater gaat richten. Bij de Toneelmakerij neemt hij het artistiek leiderschap over van Liesbeth Coltof (1954), van wie de enorme invloed op de ontwikkeling van

De knettergekke wereld achter het raam, © Sanne Peper / Toneelmakerij & Trouble Man

het jeugdtheater – ook internationaal – onweerlegbaar is. Zij is een coryfee van het jeugdtheater, een icoon, maar wel een icoon waarmee hij reeds geruime tijd op vertrouwde voet verkeert.

Al meer dan vijf jaar immers maakt Knieriem deel uit van het artistieke team van de Toneelmakerij en sinds 2011 regisseerde hij voorstellingen als *Mijn Moeder Medea*, *Koud vuur en Verkocht*. Bij de start van het seizoen 2018-2019 kon daaraan *De knettergekke wereld achter het raam* nog worden toegevoegd, een acht-plus voorstelling waaraan Liesbeth Coltof nog haar bijdrage leverde en die geproduceerd werd in samenwerking met Trouble Man, het productiehuis van theatermaker Sadettin Kirmızıyüz.²

Na geruime tijd als freelancer te hebben gewerkt, heeft Knieriem naar eigen zeggen een grote behoefte om een meer sturende rol aan te nemen. Bovendien, constateert hij, is er in de loop der jaren naast zijn vele werk elders een organische verbintenis met de Toneelmakerij ontstaan en daarmee met het Nederlandse jeugdtheater in het algemeen: “Ik voel zeer veel affiniteit met de traditie van theatermaken van de Toneelmakerij, maar ik zal ook andere wegen inslaan. Nieuwe samenwerkingen vormen hierbij een essentieel onderdeel.”

Knieriem gaat als theatermaker op het hoogste niveau opereren én leiding geven aan een huis met geschiedenis

Voor de rest van het komende seizoen en de verdere toekomst zijn er volop plannen. De muzikale voorstelling *Jazz duzz* die Knieriem in het seizoen 2016-2017 bij de Toneelmakerij maakte voor zesplussers, gaat in reprise voor een uitgebreide tournee en, een productie om naar uit te kijken: begin maart 2019 gaat *Snowflake* in première, “technologietheater” voor jongeren vanaf twaalf jaar, waarin Knieriem samen met tekstschrijver Daniël van Klaveren en vijf jonge acteurs op zoek gaat naar de weerbaarheid dan wel de kwetsbaarheid van de zogenaamde “generatie sneeuwvlok”, de veronderstelde groep van beschermde, verwende jongeren die volgens een bepaalde opvatting nooit geleerd heeft wat verliezen betekent.

Paul Knieriem, die met het ene been in de wereld van het volwassen (repertoire)toneel staat en met het andere in de wereld van het kinder- en

Jazz duzz, © Sanne Peper / Toneelmakerij

jeugdtheater, mag binnenkort gaan bewijzen dat hij niet alleen als theatermaker op het hoogste niveau kan opereren, maar dat hij ook leiding kan geven aan een huis met een lange geschiedenis. Naast zijn talent als regisseur zal hij daarvoor zijn talent als peoplemanager, trendwatcher en visionair moeten aanwenden. Zijn ambities vormen alvast aanleiding om te verwachten dat hij in die opdracht zal slagen.

JOS NIJHOF

NOTEN

- 1 Jos NIJHOF, 'Je beleeft iets, maar je weet niet wat. Actrice Marlies Heuer', *Ons Erfdeel*, jg. 56 (2013), nr. 1, pp. 129-131
- 2 Jos NIJHOF, 'Nederland ontleed. Documentair theater van Sadettin Kırımızyüz', *Ons Erfdeel*, jg. 58 (2015), nr 2, pp. 118-120

